Zekiye DEMİR (*)

BOŞANMA VE NEDENLERİ İLE İLGİLİ DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULUNA YÖNELTİLEN SORULAR (**)

Öz

Din ve aile insanlığın tarihi kadar eski iki kurumdur. Modernleşme ile dinin toplumsal hayatta değer kaybedeceği hatta silineceği ailenin de birçok fonksiyonunu başka kurumlara devredip zayıflayacağı varsayılmıştı. Ancak bu iddialar boşa çıktı. Dinin hala kitleler için etkisi, ailenin de önemi devam etmektedir. Aile kurumu önemlidir ama sorunsuz da değildir. Tüm dünyada genel bir eğilim vardır; Kaba evlilik oranları düşerken boşanma oranları artmaktadır. Türkiye için de durum böyledir. Peki, boşanma oranları niçin her geçen gün artmaktadır? Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kuruluna aile hayatı, boşanma ve nedenleri ile ilgili gelen sorular bu kapsamda irdelenmektedir.

anahtar kelimeler

Aile hayatı, Boşanma, Boşanma nedenleri, Diyanet.

Questions About Divorce And Causes of Divorce Directed at Religious Affairs High Board

abstract

Religion and family are two institutions as old as human history. It was assumed that, with modernization, the religion would lose value in the social life, even be disregarded, and the family would transfer many of its functions to other institutions and become weak. However, these assumptions turned out to

be false. The religion is still an influence for the masses, and the family still continues to be significant. The institution of family is important but not free of problems. There is a general trend all over the world: Rates of marriage per 1000 people are decreasing, whereas rates of divorce are increasing. This trend is also apparent in Turkey. So, why are rates of divorce increasing day by day? In this study, questions directed at the High Council of Religious Affairs of the Presidency of Religious Affairs, Turkey, about family life, divorce and its causes are examined.

keywords

Family life, Divorce, Causes of Divorce, Presidency of Religious Affairs.

Giriş

Din ve aile bireysel ve toplumsal hayat için iki önemli kurumdur. Hem din hem de aile sekülerleşme tezine¹ göre toplum hayatından tamamen çıkmasa da önemli ölçüde etki veya fonksiyonlarını kaybedip zayıflayacaktı. Geçen zaman bu düşüncenin pek de doğru olmadığını ortaya koymuştur. Bugün birçok sosyal araştırmacı, düşünür özellikle de din sosyologları inanç, ibadet ve kurumlarıyla dinin insan hayatında etkili olmaya devam ettiği ve edeceği görüşündedir.² Aile ise bireysel ve toplumsal önemi tartışılmaz bir kurum olarak görülmekte hemen her toplum kurulmasına yönelik teşvikler yapmakta, güçlendirilmesi için tedbirler almakta, bu bağlamda politikalar üretmektedir.

Aile kurumu evlilikle oluşmaktadır. Medeni hukuk tanımına göre evlilik “aynı cinsiyette bulunmayan iki kişinin hukuk düzeninin öngördüğü şekilde süreklilik hedefiyle kurdukları hayat ortaklığıdır.”³ İslâm hukukuna göre de evlilik, “aralarında evlenmeyi engelleyen bir yakınlık veya durum bulunmayan bir kadınla bir erkeğin, şartlarına uygun olarak yapacakları evlenme akdinin doğurduğu hukuki ve sosyal sonuç”⁴ olarak tanımlanmaktadır. Hem medeni hem de dini tanımda karşılıklı hak ve yükümlülükler doğuran bir tür anlaşma vurgusu vardır. Hiçbir anlaşma yoktur ki evlilik kadar toplum üzerinde etkili, evrensel ve genel kabul görür olsun.

Evlilik sözleşmesinin bozulmasıyla boşanma gerçekleşir. Boşanma, evliliğin aksine, hemen her toplumda ve inanç çeşidinde pek istenmeyen ama zorunlu olarak kabul gören bir durumdur. Boşanmayı imkânsız kılan toplumlar da vardır. Ancak boşanma da evlenme gibi önemli bir sosyal gerçekliktir ve farklı yönleriyle bilimsel çalışmalara konu olmaktadır.

Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kuruluna⁵ internet yolu ile yöneltilen *aile hayatı* ile ilgili soruların hangi alt başlıkları içerdiği, bu başlıklar içinde boşanma ile ilgili sorunların yoğunluğu ve konu çeşitliliği

ile boşanma nedenlerinin neler olduğu, boşanma nedenleri açısından cinsiyet farklılaşmasının olup olmadığı ele alınmaktadır. Bu kapsamda 2015 yılı⁶ içinde Kurul’un resmi internet sitesindeki Dini Bilgilendirme Platformuna⁷ gelen soruları değerlendirmeye alınmıştır.

Diyanet, Aile Hayatı⁸

Diyanet İşleri Başkanlığı, sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru olan dine dair işlerin yürütülmesi için 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı Kanunla kurulmuştur. Mevzuatta yapılan çeşitli düzenlemelerin ardından görevi, “İslâm Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” olarak belirlenmiştir.⁹ Yurt içi ve yurt dışında faaliyetlerde bulunmaktadır. Toplum nezdinde güvenilirliği de oldukça yüksek kurumlar arasında yer almaktadır. Yurt dışındaki Türklerle yapılan bir araştırmada Diyanet İşleri Başkanlığı’na olan güvenin %78.6 olduğu tespit edilmiştir.¹⁰

Hayatın vazgeçilmez unsuru, insan neslinin devamını sağlayan en temel, vazgeçilmez ve henüz alternatifi oluşturulamamış bir kurum olan aile, dinlerin de önemli konuları arasındadır. İslâm dini evlilik kurumuna büyük önem vermektedir. İslâm dininin temel kaynağı olan âyet¹¹ ve hadislerde¹² bu açıkça ortaya konulmuştur. Ülkemizde din ve aile konusunun faaliyet kapsamında bulunduğu kurumların başında Diyanet İşleri Başkanlığı gelmektedir. Özellikle son on yıldır hem merkezde hem de taşrada kurulan birimler aracılığı ile aileye yönelik yoğun hizmetler yürütülmektedir. Bu bağlamda merkezde 2011 yılında aile ile ilgili daire başkanlığı kurulmuş ve buna bağlı taşra birimleri oluşturulmuştur. Bu kapsamda kitap ve süreli yayınlar yapılmaktadır.¹³

Diyanet tarafından yapılan çalışmalardan biri de vatandaşlardan gelen sorulara cevap vermek iletilen sorunlara çözüm üretmektir. Diyanet’in dîni konularda en yüksek karar ve danışma organı olan Din İşleri Yüksek Kurulunun yasada sayılan görevleri arasında ilk sırada “dîni soruları cevaplandırmak” gelmektedir. Kurul’a yurtiçinden ve yurtdışından telefonla, mektupla ve elektronik postayla veya bizzat gelerek soru sorulabilmektedir. Bunlar arasında soru soranlarla ilgili en sağlıklı veri Dîni Bilgilendirme Platformuna erişerek yöneltilen sorulardan elde edilmektedir. Zira bu platformda soru sorabilmek için soru şablonunda yer alan bilgilerin ve TC kimlik numarasının Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS)¹⁴ bilgileriyle eşleşmesi gerekmektedir. Yani sanal ve tüzel kişiler değil sadece TC kimlik numarası ile ayrıştırılabilir kişiler soru sorabilmektedir.

Dîni bilgilendirme platformu soru şablonunda 24 ana başlık bulunmakta ve sorusu olan kendisini ilgilendiren birini seçmektedir. Ardından ilgili ana başlığın alt başlıkları açılmaktadır. Burada alt başlıklardan sorusuna yakın olani işaretle-

dikten sonra bir metin kutusu gelmektedir. Buraya sorusunu yazıp Kurul'a göndermektedir. Kurul'a gelen soru bir uzmana yönlendirilmekte, uzman sorunun cevabını verdikten sonra kontrol uzmanına göndermekte, o da onayladıktan sonra yine elektronik posta ile cevap, soruyu sorana gönderilmektedir.

Kurul'a 2015 yılı içinde toplam 27.659 soru gelmiştir. Bunların içinde sırayla *sosyal hayat*, (5.152 soru, %18,6), *namaz* (3.574 soru, %12,9) ve *aile hayatı* (2.958 soru, %10,7) soruları ilk üç sırada yer almaktadır.

Toplam soru sayısına bakıldığında 27.659 sorunun 6.939'u (%25,1) kadınlar, 20.720'si (%74,9) erkekler tarafından sorulmuştur. Konu başlıkları kendi içinde oranlandığında kadınların en çok soru sorduğu alan (%78,1) *kadınların özel durumu*, erkeklerin en çok sorduğu alan ise (%87,4) *ticari hayat* olmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. 2015 Yılında Kurul'a Gelen Sorular

	ANA KONULAR	KADIN		ERKEK		TOPLAM	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
1	Sosyal Hayat	1.289	25	3.863	75	5.152	100
2	Namaz	689	19,3	2.885	80,7	3.574	100
3	Aile Hayatı	1.022	34,6	1.936	65,4	2.958	100
4	Ticari Hayat	322	12,6	2.234	87,4	2.556	100
5	Akaid (İnanç)	500	21	1.878	79	2.378	100
6	Oruç	426	30,3	978	69,7	1.404	100
7	Zekât ve Sadaka	260	19,9	1.048	80,1	1.308	100
8	Taharet (Temizlik)	226	19,9	908	80,1	1.134	100
9	Dua ve Zikir	282	32,3	591	67,7	873	100
10	Ahlak	203	24,6	621	75,4	824	100
11	Kadınlara Özel	640	78,1	179	21,9	819	100
12	Hz. Peygamber	96	12,4	678	87,6	774	100
13	Kurban	143	24,4	444	75,6	587	100
14	Adak ve Yemin	169	35,1	312	64,9	481	100
15	Dinler	74	18,7	321	81,3	395	100
16	Hac ve Umre	94	25	282	75	376	100
17	Miras ve Vasiyet	83	23,2	275	76,8	358	100
18	Bidat ve Hurafeler	86	24,5	265	75,5	351	100
19	Mezhepler	77	23,5	251	76,5	328	100
20	Tıp ve Sağlık	106	33	215	67	321	100
21	Tasavvuf	31	13,5	199	86,5	230	100
22	Kuran-ı Kerim	59	28	152	72	211	100
23	Yiyecek ve İçecekler	53	24,9	160	75,1	213	100
24	Vakıf	9	16,7	45	83,3	54	100
	TOPLAM	6.939	25,1	20.720	74,9	27.659	100

Kadınların ve erkeklerin yönelttikleri tüm soruların ayrı ayrı kendi içinde yoğunluğuna bakıldığında; kadınların ilk üç sırada yer alan soruları; *sosyal hayat* (%18,6), *aile hayatı* (%14,8) ve *namaz* (%10) ile ilgilidir. Bunları takiben de kadınlarının özel durumları ile ilgili sorular gelmektedir (%9,3) Erkeklerin sorularının yoğunluğuna gelince; ilk üç sırada *sosyal hayat* (%18,6), *namaz* (%13,9) ve *ticari hayat* (%10,8) gelmektedir. Bunları *aile hayatı* soruları takip etmektedir (9,3) (Tablo 2).

Tablo 2. Cinsiyet Bazında Soruların Konularına Göre Yoğunluğu

ANA KONULAR		KADIN		ANA KONULAR		ERKEK	
		Sayı	Oran			Sayı	Oran
1	Sosyal Hayat	1.289	18,6	1	Sosyal Hayat	3.863	18,6
2	Aile Hayatı	1.022	14,8	2	Namaz	2.885	13,9
3	Namaz	689	10	3	Ticari Hayat	2.234	10,8
4	Kadınlara Özel	640	9,3	4	Aile Hayatı	1.936	9,3
5-24	...	...	...	5-24	...	...	...
TOPLAM		6.939	100	TOPLAM		20.720	100

Bu tabloda dikkati çeken durum, her iki cinsin ilk dört sırada yer alan sorularına baktığımızda *sosyal hayat*, *namaz* ve *aile hayatı* ortak konulardır. Kadınlarda ilk dörde giren diğer konu *kadınların özel durumu* iken erkeklerde *ticari hayat* olmuştur. Dikkati çeken bir başka durum da *aile hayatının* kadınlarda ikinci sırada iken erkeklerde dördüncü sırada yer almasıdır. Bu sonuçlardan kadınlar için *aile hayatı* ile ilgili soruların erkeklere göre daha öncelikli olduğunu söyleyebiliriz.

“Aile Hayatı” ile ilgili soruların alt başlıklarına, bunların yoğunluğuna ve cinsiyet farklılaşmasının olup olmadığına bakıldığında şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: 2015 yılında Aile Hayatı ile ilgili gelen soru sayısı 2.958’dir. Soru şablonunda bu sorular 9 alt başlığa ayrılmıştır: Boşanma, Cinsel Hayat, Evlat Edinme, Evlilik (Nikâh), Evlilik Öncesi (Nişan), Miras ve Vasiyet, Nafaka, Süt Emzirme ve Genel. Sorular incelediğinde ‘Genel’ başlığı altında bazı soruların kümелendiği görülmüş bu nedenle yeni bir sınıflamaya gidilmiştir. Buna göre *aile Hayatı* başlığı 28 alt başlıkta tasniflenmiştir. Bunlar arasında ilk üç sırada boşanma (%23,8), nikâh (%16,7) ve isim koyma (%13) ile ilgili sorular yer almaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Aile Hayatı Soruları Alt Başlıkları

Aile Hayatı Soruları		Kadın		Erkek		Toplam	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
1	Boşanma	217	21,2	486	25,1	703	23,8
2	Nikâh	167	16,3	327	16,9	494	16,7
3	İsim koyma	145	14,2	239	12,3	384	13,0
4	Cinsel hayat	45	4,4	173	8,9	218	7,4
5	Akraba ilişkileri	58	5,7	74	3,8	132	4,5
6	Karıkoca ilişkisi	51	5,0	80	4,1	131	4,4
7	Anne baba çocuk ilişkisi	43	4,2	67	3,5	110	3,7
8	Mehir	33	3,2	54	2,8	87	2,9
9	Dua beddua muska büyü cin	29	2,8	48	2,5	77	2,6
10	Süt emzirme-hısımlık	36	3,5	40	2,1	76	2,6
11	Mahremiyet	16	1,6	43	2,2	59	2,0
12	Evlilik öncesi tanışma, tanıma	18	1,8	30	1,5	48	1,6
13	Doğum kontrol, kordon bağlama, çocuk aldırma	14	1,4	34	1,8	48	1,6
14	Nişan-nişanlı	19	1,9	27	1,4	46	1,6
15	Ölen yakın kişi	15	1,5	23	1,2	38	1,3
16	Çocuk yetiştirme, terbiye	14	1,4	22	1,1	36	1,2
17	Kadının çalışması	18	1,8	13	0,7	31	1,0
18	Miras-vasiyet	6	0,6	22	1,1	28	0,9
19	Rüya	12	1,2	11	0,6	23	0,8
20	Çocuk olması için yöntem	8	0,8	12	0,6	20	0,7
21	İbadet ve aile	5	0,5	15	0,8	20	0,7
22	Evlat edinme	7	0,7	12	0,6	19	0,6
23	Banka kredisi (ev, araba, düğün)	6	0,6	11	0,6	17	0,6
24	Nafaka	6	0,6	6	0,3	12	0,4
25	İçki, kumar, piyango, iddia, internet	5	0,5	6	0,3	11	0,4
26	Erkeğin altın yüzük takması	4	0,4	7	0,4	11	0,4
27	Yılbaşı	0	0,0	2	0,1	2	0,1
28	Diğer	25	2,4	52	2,7	77	2,6
TOPLAM		1022	100,0	1936	100,0	2958	100,0

Tablo 4’de görüldüğü üzere hem kadınlar hem de erkekler için aile hayatı ile ilgili ilk üç sırada olan sorular *boşanma* (kadınlar %21,2; erkekler %25,1), *nikâh* (kadınlar %16,3; erkekler %16,9) ve *isim koymadır* (kadınlar %14,2; erkekler %12,3).

Boşanma ile ilgili soruların içeriği oldukça çeşitlidir ve kadınla erkek arasında farklılaşma söz konusudur. Erkeklerin boşanma ile ilgili sorularının ağırlığını “bir defada üç talak meselesi” oluşturmaktadır: “Öfke ile karıma üç defa boş ol dedim. Biz tamamen ayrıldık mı?” gibi. Kadınların da “şartlı boşanma” ile ilgili soruları göze çarpmaktadır: “Eşim bana kardeşini ararsan ‘boş ol’ dedi, kardeşimi aradım, biz boşanmış olduk mu? “Annene gidersen ‘boş ol’ dedi, gittim durumumuz ne oldu?” gibi.

Nikâh aile hayatı ile ilgili soruların ikinci sırasında yer almaktadır. Bu başlık altında sorulan sorulara bakıldığında en çok; “nikâhta denklik”, “resmi ve dîni nikâh durumu”, “öğrencilerin, nişanlıların ve flört eden gençlerin harama girmeyelim diye dîni nikâh yapması” ile ilgili soruların geldiği görülmektedir. Bu sorularda cinsiyet açısından bariz bir farklılık bulunmamaktadır.

İsim koyma sorularında erkek ve kadın arasında içerik itibarıyla pek bir çeşitlilik yoktur. Kadınlar da erkekler de çocuğa verilecek ismin caiz (İslâm açısından uygun) olup olmadığını sormaktadır. “Kızımız olacak, adını Ceylin veya Aden koymak uygun mudur?” gibi. Soruya konu olan isimlere baktığımızda çoğunun moda veya popüler dizilerdeki yeni duyulan isimler olduğu gözükmektedir. Az da olsa “Kadir, Melik gibi Allah’ın sıfatları ile ilgili isimler caiz midir?” diye sorulmuştur. İsim koyma ile ilgili sorular içinde cinsiyet açısından dikkati çeken bir nokta vardır. Bazı kadınların “Annenin onayı alınmadan bebeğe isim koyulabilir mi?”, “Bizim isim koyma üzerinde hiç hakkımız yok mu?” gibi sorularının olduğu görülmüştür. Bu gibi sorulardan *isim koyma* konusunda yaşanmış incinmişliğin dîni bir temelinin olup olmadığının öğrenilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Kadınlar için soru yoğunluğu açısından dördüncü sırada *Akraba ilişkileri* bulunmaktadır (%5,7). Bu sorun erkeklerde altıncı sıraya düşmektedir (%3,8). Akraba ile ilişkiler konusundaki soruların içeriği de oldukça zengindir. Kadınların sorularını daha çok “Eşimin ailesi huzurumuzu bozuyor, irtibatı kessem günaha girer miyim?”, “Kayıinvalidem eşimi bana karşı dolduruyor, ona karşı dîni sorumluluğum nedir?” gibi, *eşin akrabaları ile ilgili yaşanan sorular* oluşturmaktadır. Erkeklerin ise daha çok *kendi akrabaları ile ilgili soruları* bulunmaktadır. Bunu *eş ile kendi ailesi arasında kalmayla* ilgili soruları takip etmektedir.

Erkekler için aile hayatında dördüncü sıradaki sorular *cinsel hayat* ile ilgilidir (%8,9). Cinsel hayata ilişkin sorular kadınlarda altıncı sıraya düşmüştür. Bu konu, oran olarak da kadınlarda yarı yarıya düşüktür (%4,4). Erkekler için konu ile ilgili soru oldukça çeşitli olmakla birlikte daha çok *cinsel ilişki ve boy abdesti* üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kadınların soruları da *eşin cinsel talebine yorgunluk, hastalık gibi durumlarda dinen cevap verme sorumluluğu olup olmadığı* ile alakadır. Soruların yoğunluğuna dair oranlar, evlilikte cinselliğin kadınlara nazaran erkeklerde daha öncelikli bir sorun alanı olduğunu göstermektedir.

Aile hayatı ile ilgili gelen sorularda kadınla erkeği farklılaştıran soru alanının *cinsel hayat* ve *akraba ilişkileri* olduğu gözükmemektedir (Tablo 4). Ayrıca farklılaşma açısından kadının çalışma hayatı, süt emzirme-süt hısımlığı, mehir, akraba, karı-koca ve anne-baba-çocuk ilişkisi konularında kadınların erkeklere oranla soruları daha yoğunluktur.

Tablo 4. Önem Sırası ve Cinsiyete Göre Aile Hayatı Soruları

	Aile Hayatı Soruları	Kadın			Aile Hayatı Soruları	Erkek	
		Sayı	Oran			Sayı	Oran
1	Boşanma	217	21,2	1	Boşanma	486	25,1
2	Nikâh	167	16,3	2	Nikâh	327	16,9
3	İsim koyma	145	14,2	3	İsim koyma	239	12,3
4	Akraba ilişkileri	58	5,7	4	Cinsel hayat	173	8,9
5	Karıkoca ilişkisi	51	5	5	Karıkoca ilişkisi	80	4,1
6	Cinsel hayat	45	4,4	6	Akraba ilişkileri	74	3,8
7-28	...	...	...	7-28	...	...	...
	Toplam Soru	1.022	100		Toplam Soru	1.936	100

Boşanma

Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre boşanma, yasal olarak kurulmuş bir evlilik ilişkisinin yine yasal biçimde ortadan kaldırılması,¹⁵ İslâm hukukuna göre boşanma (talak) nikâh akdinin bozulmasıdır.¹⁶ Hem tek taraflı irade beyanıyla, hem anlaşarak evlilik birliğine son vermeyle hem de mahkeme kararıyla meydana gelir.¹⁷ Medeni hukuka göre ise eşlerden birinin kanunda gösterilen boşanma nedenlerinden birine dayalı olarak açacağı dava sonunda koşulları oluşmuş ise, hâkim kararı ile evlilik birliğine son verilmesidir.¹⁸

Bu tanımlara paralel biçimde toplumsal kullanımda da iki tür boşanmadan söz edilebilir. Tıpkı evlenirken kıyılan dîni nikâh, resmi nikâh gibi boşanma da resmi boşanma, dîni boşanma olarak sınıflandırılır ve resmi boşanma deyince mahkeme aracılığı ile gerçekleşen boşanma işlemi, dîni boşanma deyince de genellikle erkeğin sözlü olarak boşanma iradesini beyan eden sözler aracılığı ile gerçekleşen boşanma kastedilir. Resmi boşanmalarda sonuç hâkim, dîni boşanmada ise genelde erkek yani koca tarafından ilan edilir.

Boşanma, günümüzün önemli toplumsal sorunlarından biri haline gelmiştir. Hızlı toplumsal değişim ile bireylerin hayata bakışlarında da değişimler ortaya çıkmaktadır. Geleneksel yaşam tarzı içinde evlilik ilişkisini sonlandırma yani boşanma, toplumsal olarak pek hoş görülmemeyen bir davranıştır. Boşanmış erkeğe ve kadına, bir kadını ya da bir erkeği idare edemeyen, geçimsiz ve beceriksiz gözüyle bakılırdı hatta kötü bir şey yaptığı hissi yaşatılırdı. Bu bakış dolaylı veya

doğrudan toplumsal gözetim ve baskı sağlardı. Evlilik ilişkisi her iki taraf için de dayanılmaz hale gelmedikçe, bu toplumsal baskı, boşanma önünde önemli bir bariyer görevi görürdü. Zamanla tarafların ekonomik bağımsızlık kazanmış olması, bireyler üzerinde bu şekilde doğrudan veya dolaylı bir toplumsal gözetim baskısının azalması, bu bağlamda komşuların bile birbirinden pek haberdar ol(a)maması, yaygın izlenen filmlerdeki karakterlerin de katkısıyla boşanma, oldukça sıradanlaşmış, eskisi kadar toplumsal gözetim ve baskı olmadan iki kişi tarafından kararlaştırılan bir durum haline gelmeye başlamıştır.

Tüm dünyada genel eğilimin, evlilik hızı ile boşanma hızı arasında ters orantısal ilişkinin olması, bu ikisi arasındaki makasın da gün geçtikçe açılması yani evlenme hızı düşerken boşanma hızının artıyor olmasıdır. Bu durum hem Avrupa'dan hem de ülkemizden aldığımız istatistik verilerinde açıkça görülmektedir. Eurostat verilerine göre Avrupa'da evlilik hızı düşerken boşanma hızı artmaktadır. Evlilik çağında yetişkin bireylerin tek başına yaşaması, evlilik dışı doğumların artmasına, evlilik dışı doğumlar da yeni birçok toplumsal soruna yol açmaktadır. Eurostat'ın en son yayınladığı 2015 yılı kaba boşanma oranının en yüksek olduğu ülke binde 3,2 ile Litvanya'dır. Bunu 3,0 ile Moldova, 2,9 ile Danimarka takip etmektedir. 39 ülke arasında Türkiye 1,7 ile 25. sıradadır. Boşanma oranının en düşük olduğu ülke 0,6 ile İrlanda ve Bosna Hersek'tir (Eurostat veri tabanı).¹⁹

Ülkemizde de tıpkı Avrupa'da olduğu gibi evlilik hızı düşerken boşanma oranlarında artış görülmektedir.²⁰ TÜİK verilerine göre 2015 yılı kaba boşanma hızının en yüksek olduğu il, binde 2,63 ile İzmir'dir. Bu ili binde 2,55 ile Muğla, binde 2,46 ile Antalya izlemektedir. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu iller ise binde 0,15 ile Hakkâri ve Şırnak'tır. Bu illeri binde 0,23 ile Siirt, binde 0,25 ile Muş izlemektedir.²¹ Bu verilerde dikkat çeken husus; boşanma oranlarının ülkenin batı ve kıyı illerinde yüksek, doğu illerinde ise düşük olmasıdır.

Yaygınlık kazanmasına rağmen boşanma toplumsal olarak “istenmeyen”, boşanan çiftler yanında onların diğer aile bireyleri üzerinde de olumsuz etkiler bırakan, sonuçları üzücü ve geri dönüşü çoğu kez olmayan bir karardır. İslâm dîni de boşanmayı hoş karşılamaz ama evliliğin yürümediği, tıkanıp ve taraflar açısından çekilmez hale geldiği takdirde uygulanabilecek bir çıkış yolu olarak boşanmaya izin verir. Bu durum bir hadiste “Yüce Allah'a en sevimsi gelen meşru işlerden biri, boşanmadır” biçiminde ifade edilir.²²

Sosyal bir olgu olan boşanma, resmîyetle bir kararla bitmekle birlikte, bir anda olup biten bir olay olarak görülemez. Bunu hazırlayan sebepler, boşanma esnasında ve boşanma sonrası karşılaşılan durumlar, sorunlar vardır. Bu nedenle Din İşleri Yüksek Kuruluna gelen sorular da -boşanma sebepleri gibi boşanmaya götüren boşanma öncesi sorunlar ve sorular, üç talak meselesi, boşanma sözleri, kadının boşaması, şartlı boşama gibi boşanma esnasında yaşananlarla ilgili soru-

lar ve hülle, tazminat, nafaka, mal paylaşımı, mihr, boşanmış eşler arasında mahremiyet sınırı gibi boşanma sonrası durumlarla ilgili sorular- bunu açıkça gösterir. Kısaca Kurul'a boşanma ile ilgili gelen sorular oldukça çeşitlilik arz eder.

Yukarıda da ifade edildiği gibi 2015 yılında Kurulu Dîni Bilgilendirme Platformuna toplam 27.659 soru gelmiştir. Genel soru oranında kadınların oranı %25,1, erkeklerin ise %74,9'dur. Bu sorular 24 ana başlığa ayrıldığında *aile hayatı* ile ilgili 2.958 soru ile üçüncü sırada yer almaktadır. Burada da kadınların oranı %34,6, erkeklerin oranı ise %65,4'dür. *Aile hayatı* soruları da kendi içinde birçok konuyu içerir. Bu konular 28 alt başlık altında incelendiğinde *aile hayatı* ile ilgili 703 soru ile birinci sırada boşanma meselesi karşımıza çıkmaktadır. Boşanma sorularının %30,9'u kadınlar, %69,1'i erkekler tarafından gelmiştir. Tablo 5'te boşanma sorularının alt başlıkları bulunmaktadır.

Tablo 5. Boşanma Soruları Alt Başlıkları

	Boşanma Konuları	Kadın		Erkek		Toplam	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
1	Üç Talak Meselesi	53	24,4	117	24,1	170	24,2
2	Boşanmanın gerçekleşmesi	33	15,2	79	16,3	112	15,9
3	Boşanma sözleri, kinâye	16	7,4	71	14,6	87	12,4
4	Resmi-Dîni boşanma	29	13,4	58	11,9	87	12,4
5	Kadının boşaması-Erkeğin boşamaması	25	11,5	33	6,8	58	8,3
6	Boşanma sebebi-gerekçesi	18	8,3	24	4,9	42	6,0
7	Şartlı boşanma	15	6,9	27	5,6	42	6,0
8	Mihir	7	3,2	20	4,1	27	3,8
9	Nikâhın düşmesi	5	2,3	11	2,3	16	2,3
10	Rici-dönüşlü talak	4	1,8	10	2,1	14	2,0
11	İddet	4	1,8	8	1,6	12	1,7
12	Süre	2	0,9	8	1,6	10	1,4
13	Nafaka-mal paylaşımı	1	0,5	5	1,0	6	0,9
14	Bain-dönüşsüz talak	0	0,0	4	0,8	4	0,6
15	Boşanma sonrası tavsiye	1	0,5	3	0,6	4	0,6
16	Boşanma aşamasında çocuk aldırma	1	0,5	2	0,4	3	0,4
17	Tekrar evlenme	1	0,5	1	0,2	2	0,3
18	Boşanmak-boşanmamak için dua	1	0,5	1	0,2	2	0,3
19	Hülle	0	0,0	2	0,4	2	0,3
20	Manevi tazminat	1	0,5	0	0,0	1	0,1
21	Boşanma hakkını devir	0	0,0	1	0,2	1	0,1
22	Boşanmış eşlerin birbirine sınırı	0	0,0	1	0,2	1	0,1
		217	100	486	100	703	100

Boşanma sorularının ¼'ünü üç talak-boşanma konusu oluşturmaktadır. Dîni hassasiyeti olan ve boşanma sorunu yaşayan kişiler için üç talak konusu ciddi bir meseledir. İslâm'a göre evli çiftler arasında üç bağ vardır. Buna göre koca, eşini en fazla iki defa boşayabilir. Birinci ve ikinci boşamada usulüne uygun bir şekilde eşine dönebilir. Üçüncü kez de boşanma gerçekleşmiş ise, aradaki bağ yani evlilik tamamen bitmiştir.²³ Üç talak uygulaması erkeğin duygularına ve tahriklere kapılarak hareket etmesini önlemek, verdiği boşanma kararını tekrar gözden geçirmek ve emin olmak için bir fırsat olarak görülmelidir.²⁴ Evliliği bitirmeden iki kez daha evli kalmaya şans vermektir. Dîni duyarlılığı olan kadın veya erkek için bu üç bağ önemlidir. Sorulara bakıldığında erkeğin öfkeyle, sarhoşken ya da bile isteye *aynı anda* üç kez “boş ol” demesi, farklı zamanlarda üç kez demişse de “sarhoştı” veya “istemeden” dedi veya “pişman oldu” gibi gerekçesi soru içeriklerini oluşturmaktadır. İlginçtir ki boşanma ile ilgili gelen sorular içinde üç talak-boşanma meselesiyle ilgili soruların toplam boşanma soruları içindeki yoğunluğu kadın ve erkeklerde aynı orandadır (%24). Bu, boşanma ile karşı karşıya olanlar açısından kadın erkek farkı olmaksızın aynı yoğunlukta önemli olduğunu göstermektedir.

Boşanma Nedenleri

Hadislerde boşanma gerekçeleri tek tek sayılmamış ama geçerli bir sebep olmaksızın boşanma talep etmek kınanmıştır.²⁵ Türk Medeni Hukuk'una göre ise boşanmanın özel nedenleri şöyle sıralanır: Zina; hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış; suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme; terk; akıl hastalığı. Ayrıca boşanmanın genel nedeni olarak da; evlilik birliğinin temelden sarsılması, eşlerin anlaşarak boşanmak istemeleri, hâkim tarafından boşanma talebinin reddinden sonra üç yıl eşlerin bir araya gelmemeleri sayılır. Özel veya genel bu nedenlerden birisi gerçekleşmeden boşanma kararı verilemez.²⁶ Sayılan genel nedenler içinde ‘evlilik birliğinin temelden sarsılması’ içine birçok konu girmektedir. Bunlardan bazıları: eşine iftira atmak, aile sırlarını açıklamak, eşinin ailesi ile görüşmemek, eşin ailesine hakaret, başkasını sevdiğini söylemek, eşini sevmediğini söylemek, aşırı kıskançlık, bağımsız konut sağlamamak, cimri olmak, üvey çocuklara kötü davranmak, evi sık sık terk etmek, eşin hastalığı, cinsel ilişki kuramamak ya da kaçınmak, zorla ters ilişki, ev eşyasına zarar vermek, sürekli alkol almak, haklı sebep olmaksızın yıkanmaktan kaçınmak, fuhşa zorlamak, sürekli kavga etmek...²⁷ Bu liste uzayıp gitmektedir.

Boşanma sebepleri yelpazesi yukarıda da görüldüğü gibi oldukça geniştir. Ama en çok boşanmaya hangi durumlar, hangi sorunlar, hangi konular sebep olmaktadır? Bu konuda ülkemizde TBMM, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, TÜİK gibi hem kamusal kurumların hem de araştırmacıların çalışmaları bulun-

maktadır. Boşanmış kişilerle yapılan alan araştırmalarında hem kanunda yer alan boşanma sebeplerinin varlığından (mahkemeye başvururken kanunun saydığı maddelerden birini sebep olarak göstererek boşanmaya başvurulma) hem de asıl sebepten bahsedilir. İdari kayıtlara dayalı resmi verilerde zaman zaman gerçek neden ile kayda geçen neden arasında farklılıklar olabilmektedir. Bunun sebebi kayda geçen duruma taraf bireylerin gerçek nedenlerini değişik gerekçelerle saklamaları olabildiği gibi kaydı tutan kişilerin özensizliği de olabilir. Boşanma kayıtlarında da kaydın tutulmasının asıl amacı boşanmayı resmi- leştirmektir. Sebep tarafların beyanı ile sınırlı olup, kayıt memurları veya hâ- kimler asıl sebebin ne olduğu konusuna değil, boşanmanın şartlarının oluşup oluşmadığına bakarlar. Bu yüzden kayda geçen boşanma nedenleri ile gerçek nedenler her kayıtta örtüşmeyebilir, yapılan bilimsel çalışmalarda boşanma di- lekçesinde gösterilen boşanma sebebi ile gerçek anlaşmazlık sebebinin farklı- lıklarının olduğu görülmektedir. Bir çalışmada boşanmaya neden olan gerçek sebeplerin başında; eşlerin farklı kişisel özelliklere sahip olmalarından kaynak- lanan uyumsuzluklar, modern hayatın getirdiği otorite sorunu, eşlerin birbirine yönelik değil de başkalarına yönelik kusurlu halleri, eşlerin evi- çocuğu ihmal gibi birbirine karşı kusurları, cinsel sadakatsizlik gibi gayr-ı ahlaki davranışlarda bulunmaları gelmektedir.²⁸

TÜİK veri tabanından yıllara göre boşanma nedenleri araştırıldığında resmi kayıtlara göre boşanma nedeni %95 civarında '*geçimsizlik*'tir. Ama bu neden incelendiğinde yani geçimsizliğin kaynağına bakıldığında TÜİK'e göre eşlerin birbirlerine karşı sorumsuz ve ilgisiz davranması en önemli boşanma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile Yapısı Araştırmasında en az bir kez boşanmış bireylerin boşanma nedenleri incelendiğinde; Türkiye genelinde en fazla bo- şanma nedeninin %50,9 ile sorumsuz ve ilgisiz davranma olduğu, bunu %30,2 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve %24,3 ile eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması sorununun izlediği görülmektedir.²⁹

Boşanma nedenlerine cinsiyet açısından bakmak önemlidir. Bu bağlamda aynı çalışmada boşanma nedenleri cinsiyete göre de incelenmiştir. Buna göre; en önemli boşanma nedeni olarak her iki cinsiyette de sorumsuz ve ilgisiz dav- ranma olduğu tespit edilmiştir. Bu oran, kadınlar için %61,5, erkekler için ise %40,2'dir. Kadınlar için sorumsuz ve ilgisiz davranmadan sonra en önemli bo- şanma nedenleri %42,6 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama, %36,4 ile dayak/kötü muamele oldu. Erkekler için sorumsuz ve ilgisiz davranmadan sonra en önemli boşanma nedenleri ise %24,5 ile eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması ve %24 ile eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması olduğu göröl- müştür.³⁰

Cinsiyete göre en önemli boşanma nedenleri³¹

Boşanma nedenleri üzerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da birçok araştırma yapmıştır. Bu araştırmaların birinde boşanma nedenleri yakın çevrenin evliliğe müdahalesi (%40) ile duygusal ilişki (%38) olarak çıkmıştır. Bunu aldatma (%35), ekonomik sorunlar (%34), şiddet (%34) takip etmektedir. Eski eşinin veya kendisinin alışkanlıkları, (%31), ev içi görev ve sorumluluklar (%29), yaşam tarzı (%25) veya değerleri/hayat görüşü (%20), cinsel hayat (%20) nedeniyle evliliğinin sona erdiğini belirtenlerin oranı da azımsanmayacak düzeydedir. Çocuk bakımıyla yeteri kadar ilgilenilmemesi de (%18) boşanmaya yol açan hususlar arasındadır. Boşanma gerekçeleri arasında öne çıkan diğer gerekçeler çalışma hayatı / işsizlik (%15), evlilik öncesi eşini yeteri kadar tanımamadır (%15). Kadınlar arasında şiddet, alışkanlıklar veya aldatma, erkekler arasındaysa yakın çevre nedeniyle ayrıldığını belirtme durumu yaygındır. Ekonomik sıkıntılar hem kadın hem de erkeklerde boşanma gerekçeleri olarak öne çıkmaktadır. Aynı çalışmada evliliğin ilk beş yılı içinde gerçekleşen boşanma sebepleri olarak kadın için; şiddet, alışkanlıklar, aldatma, duygusal ilişki ve ekonomik sorunlar gösterilirken erkek için; yakın çevre, duygusal ilişki, ekonomik sorunlar ile aldatma, ev içi görev ve sorumluluklar gösterilmiştir.³²

Ülkemizde boşanma nedeni çalışmalarına bakıldığında³³ kanunda sayılan özel nedenlerden çok genel nedenler karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenler cinsiyet ve evlilik süresi gibi yapısal özelliklere göre de değişebilmektedir. Ama genel olarak boşanma nedeni nedir dendiğinde 'geçimsizlik' denilebilir. Bu durum biraz açıldığında da eşlerin birbirine kötü muamelesi, eşlerin aileleri ve yakın çevreleri ile yaşanan sorunlar, şiddet, aldatma, alışkanlıklar, yaşam tarzı ve değer farklılıkları, ekonomik sorunlar gibi nedenler yaygın bir şekilde boşanma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na da boşanma nedenleri ile ilgili sorular gelmektedir. Bunlar boşanmayı düşünen ancak yaşadığı sorunun boşanma nedeni sayılıp sayılamayacağını, boşandığında dinen sorumlu tutulup tutulmayacağını öğrenmek içindir. Kurul'a bir yıl içinde gelen boşanma konulu 703 sorudan daha önce de bahsedildiği gibi ilk sırayı üç talak meselesi almaktadır. Boşanmayı düşünen ancak bunun gerekçe olup olmadığı ve dinen bu gerekçe ile boşanmanın doğru olup olmadığı konusunda gelen sorular, boşanma konulu toplam 22 tür soru içinde 6. sıradadır (Tablo 5). Bu sıralamaya cinsiyet açısından bakıldığında boşanma sebebi soruları kadınlarda 5. erkeklerde ise 7. sıradadır (Tablo 6).

Tablo 6. Boşanma ile ilgili Kurula gelen sorularda cinsiyete göre öncelikli konular

	Boşanma Konuları	Kadın			Boşanma Konuları	Erkek	
		Sayı	Oran			Sayı	Oran
1	Üç Talak Meselesi	53	24,4	1	Üç Talak Meselesi	117	24,1
2	Boşanmanın gerçekleştmesi	33	15,2	2	Boşanmanın gerçekleştmesi	79	16,3
3	Resmi-Dini boşanma	29	13,4	3	Boşanma sözleri, kinaye	71	14,6
4	Kadının boşaması-Erkeğin boşamaması	25	11,5	4	Resmi-Dini boşanma	58	11,9
5	Boşanma sebebi-gerekçesi	18	8,3	5	Kadının boşaması-Erkeğin boşamaması	33	6,8
6	Boşanma sözleri, kinaye	16	7,4	6	Şartlı boşanma	27	5,6
7	Şartlı boşanma	15	6,9	7	Boşanma sebebi-gerekçesi	24	4,9
8-22	...	...	...	8-22	...	...	...
	Toplam	217	100		Toplam	486	100

Dini duyarlılığı olup boşanmayı düşünen kişilerin boşanma sebebi olabilir mi ya da bu sebeple boşansam günah olur mu dediği soru sayısı 41 adettir. Boşanmaya sebebiyet verebilecek konular olarak da başta; hakaret, huysuzluk-sinirlilik, kavg- geçimsizlik, eşin ailesi ile sorun yaşama ve eşin inanç problemi gelmektedir. Bunları cinsel yaşam başlığında toplayabileceğimiz sorunlar (kocanın porno izlemesi, erkeğin ters ilişki talebi, erkeğin homoseksüelliği, cinsel sorunlar) ve eşin söz dinlememesi, alkol bağımlılığı, eşin çocuk istememesi, uyuşturucu, hastalık, cemaat taassubu, yaş farkı, anlaşmazlık, sigara, yalan, kötü huy, karşı cinsle mesajlaşma, zihinsel engellilik, alış veriş, akraba ile ilişkiler, aldatma/zina, uygunsuz davranışlar takip etmektedir.

Yukarıda ülkemizdeki boşanmış çiftlerin boşanma sebepleri üzerine yapılmış araştırmalarla Kurul'a boşanmayı düşünen kişilerin sebepleri arasında konu çeşitliliği ve benzerliği açısından paralelliğin olduğu görülmektedir. Ayrıca Kurul'a gelen sorulardan dikkati çeken diğer hususları da şöyle sıralayabiliriz.

Boşanma istatistiklerinin gösterdiği gibi evliliğin ilk beş yılı kritik yıllardır ve TÜİK verilerine göre boşanmanın yaklaşık %40'ı ilk beş yıl içinde gerçekleşmektedir. Kurul'a gelen boşanma nedeni ile ilgili sorularına, "iki yıllık evliyim", "bir aylık evliyim", "yedi aylık evliyim" gibi yıl belirterek başlayanların hemen hepsi evliliklerinin ilk beş yılındadır. Bunların yarısından çoğu kadındır ve sorun olarak da sürekli tartışma, uyuşamama, şiddetli geçimsizlik, ailelerle ilişkiler, dîni yaşam uyumsuzluğu gibi sebeplerle boşanmayı düşündüklerini ifade etmektedir.

Yukarıdaki çalışmalardan farklı olarak Kurul'a gelen sorularda doğrudan fiziki şiddete maruz kaldığı için boşanmayı düşünlere rastlanmamıştır. "Eşim bana hakaret ediyor, bağırıyor" gibi sözlü ve psikolojik şiddet, farklı sorunlarla birlikte ifade edilmiştir. Şiddetin bu türünden (sözlü ve psikolojik) dolayı hem kadın hem de erkek şikâyetçi olmuş ve boşanmayı gündemlerine almıştır. "Eşim istemediğim halde bana porno izletmek istiyor" gibi çok az da olsa cinsel şiddet unsuru içeren boşanma nedenine de rastlanmıştır bu tür şikâyetler kadınlar tarafından dile getirilmiştir. Ama genel olarak doğrudan beden bütünlüğüne yönelik şiddetten dolayı ayrılmayı düşündüğünü bildiren soruya rastlanmamıştır.

En çok boşanma sebebi³⁴ olabilecek sorular aşağıdaki şekildedir:

Eşin olumsuz davranışı. "Eşim huysuz, sinirli ve beni daima aşağılıyor, bana sürekli hakaret ediyor. Artık dayanamıyorum. Boşansam caiz midir?" tarzındaki sorular hem kadın hem de erkek tarafından dile getirilen sorulardır.

Yakın akraba krizi. Yakın akrabadan kasıt kadının ya da erkeğin ailesidir. Kadın için "Kocam kendisindeki boşanma hakkını zulüm aracı olarak kullanıyor ve ailemle görüştürmüyor. Ben artık dayanamıyorum. Boşansam günah olur mu?", "Eşimin ailesi her şeyimize karışıyor, eşimi bana karşı dolduruyorlar, ben kimle evliyim eşimle mi, ailesiyle mi, ben artık çekemiyorum, ayrılmayı düşünüyorum ne dersiniz" tarzındaki aile ilişkileri boşanmaya götüren sorunlardır. Erkekler içinse "Eşimin bana ve aileme saygısı yok. Boşanmayı düşünüyorum. Ne tavsiye edersiniz?", "Eşim ve annem arasında büyük sıkıntı çekiyorum. Eşim ailemle de iyi geçinmiyor. Annem bir şey olsa hakkımı helal etmem diyor. Arada kaldım. Boşansam vebal alır mıyım?" gibi sorulardır.

Dîni hayat farkı. Diyanete gelen sorularda dikkat çeken, diğer çalışmalarda yaşam farkı olarak sunulan sorunların altınında yer alacak bir konu 'eşin inanç problemidir'. Evlenmeden önce bu boyutta olduğunu tahmin edemediği inanç farkından veya evlendikten sonra eşin dîni yaşantı veya inanç konusunda değişim geçirmesinden dolayı boşanma düşünülmektedir. "Eşim evlendiğimizde

Müslümandı. Şimdi Allah'ı, kitabı, peygamberi inkâr ediyor. Bir de kızımız var. Boşanmayı düşünüyorum ama kararsızım ne yapmalıyım? Devam etmem dinen caiz mi?”, “2 yıllık evliyiz. Eşim namaz kılmıyor boy abdesti almıyor. Bu sebeple boşansam caiz midir?” şeklindeki sorular hem erkek hem kadın tarafından dile getirilebilmiştir.

Cinsel yaşam. Kadınlar tarafından “Kocam benden ters ilişki istiyor, hatta zorluyor boşanmak istiyorum”, “Hamileyim kocam porno izliyor ve bana da izletip uygulamaya çalışıyor. Kocamdan tiksiniyorum, bu sebeple boşanmayı düşünüyorum”, “Kocam erkeklerle de ilişkiye giriyor ve ben bu evliliği daha fazla sürdürmek istemiyorum, haksız mıyım” gibi cinselliğin koca tarafından meşru zemin dışına çıkması ile ilgili soruları dikkati çekmektedir. Erkekler tarafından ise “Karım hasta iki yıldır ilişkiye giremiyoruz. Ben ayrılıp yeniden evlenmek istiyorum, Bu caiz midir?” sorusunda olduğu gibi meşru zeminde ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çekmek de boşanmaya götürebilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kuruluna 2015 yılı içinde internet yolu ile gelen toplam 27.659 adet soru ve bunların içinden aile ile ilgili olan 2.958 adet soru konu ve cinsiyet açısından değerlendirildiğinde özetle şunları söyleyebiliriz:

Din İşleri Yüksek Kurulu'na erkeklerden kadınlara oranla çok daha fazla soru gelmektedir. Kanaatimizce bunun temel nedeni erkeklerin kadınlara oranla dış dünya ile daha irtibatlı olmalarından ve internet erişimine kadınlardan daha kolay ulaşabilmeleridir. Gelen soruların hiçbirinde “kocam ya da oğlum şunu soruyor” gibi bir ifadeyle karşılaşmadığı halde “Annem şunu sormamı istedi, karım diyor ki” gibi dolaylı sorularla karşılaşılması bu yorumu teyit etmektedir. Ayrıca çalışma hayatında erkeklerin kadınlardan daha ağırlıklı olması ve işyerlerinden internete ulaşım imkânlarının evlere göre daha çok olması da internet yoluyla soru sorabilme imkânını erkeklerin daha fazla kullanmasına neden olmuş olabilir.

24 Ana konu başlığı içinde “Aile hayatı” Kurul'a en çok soru gelen konulardan biridir. Kadınların *aile hayatı* ile ilgili soruları erkeklerden daha önceliklidir.

Aile hayatı içine aile ile ilgili ibadetten, cinselliğe, mahremiyetten, çalışma hayatına kadar hayatın birçok alanını kuşatan konular girilmektedir. Bu konular kategorize edildiğinde en öncelikli sorunun, “boşanma” olduğu görülmektedir. Boşanma konusundaki sorular aile ile ilgili soruların yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Bunu

nikâh ve isim koyma ile ilgili sorular takip etmektedir. Bu soruların önem sıralaması cinsiyete göre değişmemektedir.

Aile hayatı ile ilgili kadın ve erkeğin sorularının farklılaştığı alanın cinsel hayat ve akraba ilişkileri olduğu görülmektedir. Cinsel hayat ile ilgili erkekler daha çok, akraba ilişkileri ile ilgili de kadınlar daha çok soru sormaktadır.

Aile hayatı ile ilgili 2.958 soru içinde 703 soru ile ilk sırayı boşanma konusu almıştır. Boşanma ile ilgili sorular değerlendirildiğinde;

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de evlilik hızı düşerken boşanma hızı artmaktadır. Aile hayatı ile ilgili sorularda ilk sırayı boşanmanın alması da bunu doğrulamaktadır. Ayrıca cinsiyet açısından soru yoğunluğuna baktığımızda genel soru içinde kadınların yoğunluğu $\frac{1}{4}$ oranındayken, *aile hayatında* olduğu gibi boşanma sorularında da kadınların oranı $\frac{1}{3}$ oranı civarındadır. Genelden özele yani aile hayatına ve boşanmaya giderken kadınların soru sayısı artmaktadır.

Boşanma ile ilgili soruların büyük bir oranını ($\frac{1}{4}$) üç talak meselesi oluşturmaktadır. Bu hem kadınlar için hem de erkekler için eşit orandadır. Toplum bu mesele ile ilgili aydınlatıcı çalışmaların yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Kadının boşaması, erkeğin boşamaması konusu sorular içinde cinsiyet farklılığının hissedildiği alanın başında gelmektedir. Kadınların bu konuda erkeklerden daha çok soru sorduğu görülmektedir.

Toplumumuzda medeni hukuk ile islâm hukukunun karşı karşıya geldiği alanlardan biri de evlenme ve boşanmadır. Bu bağlamda resmi-dîni boşanmanın nasıl gerçekleştiği, resmi boşanıldığında dinen de boşanmanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusu da her iki cinsin soru öncelikleri arasındadır. Ayrıca mihr, nafaka, mal paylaşımı ve tazminat konularında da resmi ve dîni hükümlerin birbirinden farklılığı bireyler için bir sorun alanı oluşturmaktadır.

Boşanmanın istenilmeyen bir durum olduğu kesindir. Bu durumu azaltmak için boşanma sebepleri üzerine yoğunlaşmak gerekmektedir. Medeni kanunun saydığı özel veya genel boşanma sebepleri gösterilerek boşanmaya müracaat edilmektedir. Ancak çalışmalar gösteriyor ki resmi kayıtların dışında boşanmaya sebep oluşturacak başka konular da vardır. Hatta boşanma çoğu zaman tek bir sebepten değil birkaç sebebin bileşeninden oluşmaktadır. Bu hem boşanmış kişilerin boşanma gerekçelerinde hem de boşanmayı düşünenlerin Kurul'a sorduğu sorularda görmek mümkündür. Tıpkı "Eşim hem kaba, hem sürekli hakaret ediyor, hem de ailesi ile iyi anlaşmadığımdan şikâyet ediyor. Ailesi de

her şeyimize karışıyor. Ben boşanmak istiyorum, vebal altında kalır mıyım?" sorusunda görüldüğü gibi bir soru birçok sorunu içermektedir.

Boşanmış kişilerle yapılan çalışmalarda boşanma sebepleri ile Kurul'a gelen ve boşanmayı düşünen kişilerin sebeplerinde çoğunlukta paralellik bulunmakla birlikte farklılık da bulunmaktadır. Bunlar:

Boşanma çoğu zaman tek bir sebepten değil birkaç sebebin birleşeninden oluşmaktadır. Bu hem boşanmış kişilerin boşanma gerekçelerinde hem de boşanmayı düşünenlerin Kurul'a sorduğu sorularda görülmektedir.

İstatistikler ve alan çalışmaları boşanmanın en çok evliliğin ilk beş yılında gerçekleştiğini göstermektedir. Kurul'a gelen ve boşanmayı düşünen kişilerde de yaş belirterek soru sormaları sorunların hepsinin evliliklerinin ilk yıllarında olduğu görülmüştür.

Hakaret-aşağılama-huysuzluk-sinirlilik gibi eşin olumsuz davranışı ve yakın akraba sorunu boşanmaya götüren etmenlerin ön sıralarında gelmektedir. Dini yaşam farklılığı diğer çalışmalarda ön sırada çıkmazken kurumsal kimlik nedeniyle Kurul'a gelen boşanma nedeni oluşturacak sorunların ön sıralarında gelmektedir. Cinsel hayat da hem boşanmış kişilerde hem de boşanmayı düşünen kişilerde boşanma nedenleri arasında önemli yer tutmaktadır.

Şiddet konusu boşanma ile ilgili çalışmalarda ön sıralarda çıkarken Kurul'a gelen sorularda boşanmayı düşünen kişilerde fiziki şiddetle dair soruya rastlanmakla birlikte sözlü-psikolojik şiddetin izleri birçok soruda bulunmaktadır.

Notlar

(*) Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi.

(**) Bu konu 08.03.2018 tarihinde KADEM'in Boşanma temalı IV. Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresinde yazar tarafından bildiri olarak sunulmuştur.

- 1 Sekülerleşme tezi, modernleşme ve gelişmenin, dini inanç, sembol ve kurumların kamu ve özel hayattan dışlanmasına yol açacağını öngören iddiadır. Ömer Demir ve Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara: Adres Yayınları, 2005), 357.
- 2 Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları* (Rağbet Yayınları. İstanbul, 2000). William Sims Bainbridge, "Bilim ve Din" içinde: *Din Sosyolojisi Yaşadığımız Dünya*, (Ed) Peter L. Berger, (Ankara: İmge Kitapevi, 2012), 14.
- 3 <https://hukukkanali.wordpress.com/2016/04/21/evlilik-tanimi/> (erişim: 25.12.2017)
- 4 <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/1076> (erişim: 25.12.2017)
- 5 Din İşleri Yüksek Kurulu bundan sonra Kurul olarak kısaltılacaktır.
- 6 Tüm yılı içeren son veri 2015 yılına aittir. Zira 2016 başında Kurula gelen bir soruya verilen cevap nedeniyle dini bilgilendirme platformu kapatılmış ve 2017 yılının son ayı yeniden

açılmıştır.

- 7 <https://fetva.diyaret.gov.tr/Dini-Soru-Cevap-Anasayfa>.
- 8 Aile hayatı ile ilgili kullanılan veriler Zekiye Demir'in "Diyanet Fetvaları Üzerinden Aile Hayatına Yönelik Sorular ve Cinsiyet İlişkisi" aldı tebliğden yararlanılmıştır.
- 9 <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspix?MevzuatKod=1.5.633&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (erişim: 25.12.2017)
- 10 Almanya'da 15 yaş ve üzeri 1545 kadınla yapılan bir araştırmada Diyaneti tanıyanlara yöneltilen "Diyanet İşleri Başkanlığı güvenilir bir kurum mudur?" sorusuna %78,6 evet, %18,9 fikrim yok ve %2,5 hayır cevabı alınmıştır. Zekiye Demir, *Almanya'da Yaşayan Türk Kadınları. Durumları, Sorunları, Din ve Diyanet Algıları*, (Ankara: DİB yayınları, 2010), 189.
- 11 Örnek: "Kendisi ile huzur bulasınız diye size eşler yarattık" (Rûm, 30/21).
- 12 Örnek: "Ey gençler sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin" (Buhari, Nikâh, 3).
- 13 Demir, 2010; DİB, 2014; DİB, 2015; DİB, 2017 gibi çeşitli kitap çalışmaları yapılmakta ve aylık olarak aile dergisi çıkartılmaktadır.
- 14 Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS), İçişleri Bakanlığı'na bağlı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne yürütülen ve 2000'li yıllarda uygulamaya alınabilen merkezi nüfus bilgileri sistemidir.
- 15 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a79d8cebe97e6.29700437 (erişim:03.01.2018)
- 16 H. İbrahim Acar, "Talak", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 496-500.
- 17 Akif Aydın, "Aile Hayatı", *İlmihal II İslâm ve Toplum* (Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 195-246.
- 18 Ali İhsan Özuğur, *Evlilik Birliğini Sona Erdiren Nedenler. Boşanma, Ayrılık ve Evlenmenin İptali* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2013), 93.
- 19 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/a/aa/Crude_divorce_rate%2C_selected_years%2C_1960-2015_%28per_1_000_persons%29.png (erişim: 05.02.2018)
- 20 http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2016_32_20160316.pdf (erişim: 04.02.2018)
- 21 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24642> (erişim: 04.02.2018)
- 22 Diyanet İşleri Başkanlığı. *Hadislerle İslâm 4* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013),163. Ebu Davud, Talak, 3; İM2018 İbh Mace, Talak, 1.
- 23 Mehmet Selim Aslan, *İslâm Aile Hukuku* (Bursa: Emin Yayınları, 2015), 203.
- 24 Ülfet Görgülü, "İslâm Aile Hukukunda Bid'i Talak Meselesi", *İslâm Hukuku Araştırma Dergisi* 30 (2017), 339.
- 25 Hadislerle İslâm, 2013: 163. Ebu Davud, Talak, 17-18. Hadislerle İslâm, 171
- 26 Özuğur, *Evlilik Birliğini Sona Erdiren Nedenler. Boşanma, Ayrılık ve Evlenmenin İptali*, 93.
- 27 <http://www.hukukihaber.net/pratik-bilgiler/medeni-kanunda-yer-alan-bosanma-sebepleri-h53595.html> (erişim:25.01.2018)
- 28 Ahmet Battal, *Boşanma Sebepleri. Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları* (Nihai Rapor), Akademik Dayanışma Araştırma ve Geliştirme Vakfı (İstanbul: Eflatun Matbaacılık. 2008), 43-45.

Not: Bu çalışmada boşanmamış çiftlere boşanma nedeni olarak birden çok seçenek işaretleyebilmiştir. Bundan dolayı nedenler toplamı 100 ü aşmaktadır.

29 TÜİK, Haber Bülteni. 18 Ocak 2017. Sayı:21869

30 TÜİK, Haber Bülteni. 18 Ocak 2017. Sayı:21869

31 TÜİK Haber Bülteni. 18 Ocak 2017. Sayı 21869.

32 TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması TBNA* (Ankara:2014): 75-76.

Not: Bu çalışmada boşanmamış çiftlere boşanma nedeni olarak birden çok seçenek işaretleyebilmiştir. Bundan dolayı nedenler toplamı 100 ü aşmaktadır.

33 Battal, *Boşanma Sebepleri*, 2008; Demirkan vd. *Boşanma Nedenleri Araştırması*, 2009; Aydın ve Baran, *Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme Boşanma*, 2010; Aktaş, *Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler*, 2011; TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması*, 2014; Sevim vd. *Boşanan Erkeklerin Sorunları üzerine Sosyolojik bir Araştırma*, 2016; Aybey, *Boşanma Sorunlarında Dini Danışmanlık Ve Rehberlik*, 2016; TÜİK 2016; TÜİK 2017.

34 Boşanma sebepleri konusunda ayrıntılı bilgi ve açıklamalar için bkz. İhsan Çapcıoğlu, "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile", *Turkish Studies*, (Winter 2018), 13/2: 19-34; "Sadakatsizliğin Bireye, Aileye ve Topluma yansımaları", *Sadakat ve Güven Bağlamında Aile*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2018, ss. 87-99.

Kaynaklar

Acar, H. İbrahim (2010). "Talak", 39: 496-500, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları.

Aktaş, Özgül (2011). "Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi), İzmir: TC. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Aslan, Mehmet Selim (2015). *İslâm Aile Hukuku*. Bursa: Emin Yayınları.

Atabey, Salih (2016). "Boşanma Sorunlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik: Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/59: 1447-1455.

Aydın, Akif (2004). "Aile Hayatı", ss. 195-246, *İlmihal II İslâm ve Toplum*, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

Aydın, Okay ve Gülen Baran (2010). "Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma", *Toplum ve Sosyal Hizmet* 21/2: 117-126.

Bainbridge, William Sims (2012). Din Sosyolojisi. Yaşadığımız Dünya. "Bilim ve Din" içinde. (Ed) P. Clarke. (Çev. Ed. İhsan Çapcıoğlu), Ankara: İmge Kitapevi.

Battal, Ahmet (2008). *Boşanma Sebepleri. Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları* (Nihai Rapor). Akademik Dayanışma Araştırma ve Geliştirme Vakfı. İstanbul: Eflatun Matbaacılık.

Berger, Peter L (2000). *Kutsal Şemsiye. Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Çapcıoğlu, İhsan (2018). "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile", *Turkish Studies*, 13/2: 19-34.

Çapcıoğlu, İhsan (2018). "Sadakatsizliğin Bireye, Aileye ve Topluma yansımaları", ss. 87-99, *Sadakat ve Güven Bağlamında Aile*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Demir, Ömer ve Mustafa Acar (2005). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Adres Yayınları.

Demir, Zekiye (2008). *Aile Huzuru*, Ankara: DİB Yayınları..

----- (2010). *Almanya’da Yaşayan Türk Kadınları. Durumları, Sorunları, Din ve Diyanet Algıları*, Ankara: DİB Yayınları.

----- (2016). “Diyanet Fetvaları Üzerinden Aile Hayatına Yönelik Sorular ve Cinsiyet İlişkisi”, 1st International Women’s Congress, Ankara/Turkey, (Yayınlanmamış Tebliğ). 15 Kasım 2016.

Demirkan, Semra Yurtkuran vd. (2009), *Boşanma Nedeni Araştırması*. Ankara: TC. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2013). *Hadislerle İslâm 4*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2014). *Ailem* (11 kitapçıklı seri). Ankara: DİB Yayınları.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2015). *Aile ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular*. Ankara: DİB Yayınları.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2017). *Aile Olmak*. Ankara: DİB Yayınları.

Görgülü, Ülfet (2017). “İslâm Aile Hukukunda Bid’i Talak Meselesi”, *İslâm Hukuku Araştırma Dergisi*, 30: 337-363.

<http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/1076.htm> (erişim: 25.12.2017)

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.633&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (erişim: 14.01.2018) .

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a79d8cebe97e6.29700437 (erişim:03.01.2018).

<https://fetva.diyabet.gov.tr/Dini-Soru-Cevap-Anasayfa>.

<http://www.hukukihaber.net/pratik-bilgiler/medeni-kanunda-yer-alan-bosanma-sebepleri-h53595.html> (erişim:25.01.2018).

<https://hukukkanali.wordpress.com/2016/04/21/evlilikin-tanimi/> (erişim: 25.12.2017).

https://www.oecd.org/els/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf (erişim: 17.01.2018).

Özüğür, Ali İhsan (2013). *Evlilik Birliğini Sona Erdiren Nedenler. Boşanma, Ayrılık ve Evlenmenin İptali*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Sevim, Yelda, Ayşenur Güldeste, Canan Öner (2016). “Boşanan Erkeklerin Sorunları üzerine Sosyolojik bir Araştırma (Elazığ İli Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/2: 293-312.

TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması TBNA*, Ankara.

TUİK, Haber Bülteni. 18 Ocak 2017. Sayı:21869 <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=21869> (erişim:25.02.2018).

Türkiye Diyanet Vakfı. *İlmihal II. İslâm ve Toplum*. Ankara: TDV Yayınları, 2004.